

Avgust Lešnik

Ruski oktober v očeh nemške socialne demokracije v letih 1917–1919

Nemški proletariat, ki je že vse od leta 1915 izražal spontan odpor proti vsemu, kar je prinašala vojna, je bil politično in organizacijsko razcepljen, bolje rečeno njegovo vodstvo, na tri idejne usmeritve znotraj socialističnega gibanja: socialšoviniste (SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands), socialpacifiste (USPD – Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands) in revolucionarje (leve skupine, med katerimi je bila najvplivnejša Spartakova zveza). Z rusko oktobrsko revolucijo se je ta razcepljenost samo še poglobila. Medtem ko je nemški proletariat na novembrskih in decembrskih manifestacijah leta 1917 – kljub vladni prepovedi – z navdušenjem pozdravljal rusko socialistično revolucijo, diktaturo proletariata in ponujene sovjetske pogoje za mir, so bili odzivi na »ruske dogodke« v vodstvih socialističnih strank različni.

Desni socialdemokrati (vodstvo Socialdemokratske stranke Nemčije /SPD/), ki so sprejeli ruski oktober dokaj hladno, so bili prepričani, da bo diktatura proletariata v Rusiji odigrala svojo vlogo s podpisom mirovnega sporazuma in da bo zatem prišlo do prehoda boljševikov na reformistične pozicije. Dejstvo, da je prišlo do socialistične revolucije, so pojasnjevali s sovpadanjem specifičnih zgodovinskih in ekonomskih okoliščin ter posebnostjo duše ruskega človeka; boljševizem kot rezultat takšnih specifičnosti je bil po njihovem mnenju, zelo nevaren za zahodno demokracijo. Sicer pa je desnica zmago oktobrske revolucije pripisala sebi – če ne bi bilo glasovanja za vojne kredite in zmag nemške vojske nad ruskimi armadami, bi boljševiki prišli v Sibirijo in ne na oblast.¹

Vodstvo pacifistične USPD (Neodvisne socialdemokratske stranke Nemčije) je videlo vrednost oktobrske revolucije predvsem v njeni mirovni pobudi; zato je pozvalo nemški proletariat, da naj aktivno podpre miroljubno politiko socialistične vlade v Rusiji. Medtem pa je desno krilo v stranki pod geslom svobodne kritike začelo ostro kampanjo proti ruski socialistični revoluciji. Njen nosilec je bil strankin ideolog K. Kautsky, ki je v svojem delu »Diktatura proletariata«² sicer priznal, da je »prvič v svetovni zgodovini neka socialistična partija postala vladar velikega carstva«, vendar je ta »socialistična partija, ki danes upravlja v Rusiji, prišla na oblast, boreč se proti drugim socialističnim partijam... Ona vlada na temelju izključitve drugih socialističnih partij iz upravnih teles. Nasprotje med obema socialističnima smerema (op. boljševiške in menjševiške) ne temelji na osebnih ljubosumnosti, temveč je to nasprotje dveh v temelju nasprotnih metod: demokratske in diktatorske. Obe smeri hočeta isto: proletariat in s tem človeštvo osvoboditi po poti socializma. Toda pot, po kateri gredo eni, smatrajo drugi za stranpot, ki vodi v propad... Naša partijska dolžnost je, da se v sporu med ruskimi brati ne odločimo niti za eno niti za drugo stran, preden temeljito ne proučimo argumentov enih in drugih. V tem nas želijo mnogi tovariši ovirati. Oni izjavljajo, da je naša dolžnost brez razmišljanja podpreti tisto smer ruskega socializma, ki je na oblasti. Vsako drugo stališče ogroža revolucijo in sam socializem. Toda to ne pomeni nič drugega, kot da se sprejme kot dokazano tisto, kar se mora pravzaprav

¹ F. Golovačev, *Rabočee dvizhenie i socialdemokratija Germanii v godi pervoj mirovoj vojni* (avgust 1914–oktjabr 1918 g.), Moskva 1960, str. 292–302.

² K. Kautsky, *Die Diktatur des Proletariats*, Wien 1918; isti, *Diktatura proletarijata*, v: 'Ortodokсни marksizam' i reformizam (Izbor spisov), Zagreb 1979.

proučiti: da je ena smer šla po pravi poti in da jo moramo ohrabriti, da po tej poti nadaljuje. Zahtevajoč najsvobodnejšo diskusijo, smo seveda na tleh demokracije. Diktatura ne želi samo ovreči nasprotno mišljenje, ampak nasilno zadušiti njegovo razodetje. Tako sta obe metodi, demokratska in diktatorska, nespravljivi in konfrontirani, še preden se je začela diskusija... Vendar za zdaj v naši partiji še ne vlada diktatura; pri nas se še svobodno diskutira... Zato želimo proučiti naslednje: kakšen pomen ima demokracija za proletarijat, kaj razumemo pod diktaturo proletariata in kakšne pogoje ustvarja diktatura kot oblika vladavine za osvoboditev proletariata.«³

Kautsky je v nadaljevanju dokazoval nezmožnost dolgotrajnejšega obstoja diktature proletariata v zaostali kmečki Rusiji: »Tisto, kar se nam prikazuje kot diktatura proletariata, če bi se seveda dosledno izpeljalo – in če bi en razred sploh lahko izvajal diktaturo neposredno, kar pa lahko sama partija – bi se oblikovalo v kmečko diktaturo.«⁴ Kautsky je zato rešitev videl v vrnitvi na meščansko demokracijo, čeprav v Rusiji – v pravem smislu besede – ni nikdar obstajala. Zakaj na meščansko demokracijo? Vprašal se je, ali res drži trditev, da je socializem samo cilj in demokracija samo sredstvo za doseg tega cilja. In odgovoril: »Socializem pravzaprav ni naš končni cilj, temveč ta cilj pomeni 'ukinitve vsake vrste izkoriščanja in tlačjenja, pa naj bo naravnano proti razredu, partiji, spolu, rasi' (Erfurtski program).«⁵ Ta cilj želimo doseči s proletarskim razrednim bojem, ker se proletarijat kot najnižji razred ne more osvoboditi, če ne ukine vseh vzrokov izkoriščanja in tlačjenja... Demokracija in socializem se potemtakem ne razlikujeta v tem, da je ona sredstvo in on cilj. Oboje je sredstvo za isti cilj: Mi si socializma brez demokracije ne moremo predstavljati. Pod izrazom moderni socializem ne razumemo le družbeno organizirane produkcije, temveč tudi demokratično organizirano družbo. Zato je za nas socializem nujno povezan z demokracijo. Ni socializma brez demokracije. Oboje pa se razlikuje v nečem drugem: Demokracija je in še kako možna brez socializma. Celo čisto demokracijo si lahko zamislimo brez socializma, npr. v majhnih vaških skupnostih, v katerih obstaja popolna enakost ekonomskih pogojev za vsakogar, na podlagi privatnega lastništva nad sredstvi za proizvodnjo. V vsakem slučaju lahko rečemo, da je demokracija možna brez socializma in pred njim...⁶ V demokraciji, v kateri vlada večina ljudstva, se lahko uvede socializem šele takrat, ko se zanj pridobi večina. To je dolga in mučna pot. Mnogo hitreje pridemo do cilja, če se energična in cilja zavedajoča manjšina dokoplje do državne oblasti in jo izkoristi za uresničitev socialističnih ukrepov. Njeni uspehi bi takoj delovali prepričljivo in hitro bi usmerili večino, ki se je do zdaj upirala, v socializem. To zveni zelo mamljivo in tako je zvenelo tudi iz ust starega Weitlinga. Ima pa eno napako – da predpostavlja tisto, kar je treba šele dokazati...⁷ Vsebinsko socializma lahko popularno strnemo v stavek: 'Svoboda in kruh za vse.' To je tisto, kar množice od njega pričakujejo, zato se za njega zavzemajo. Svoboda ni nič manj pomembna kot kruh. Tudi dobro situirani, celo bogati razredi so se borili za svojo svobodo. Potreba po svobodi, po samoopredelitvi, je v človekovi naravi prav tako kot potreba po hrani... Do zdaj je bila socialdemokracija najvztrajnejši zaščitnik svobode vseh tlačjenih, ne samo mezdnih delavcev, temveč tudi žena, pregnanih religij in ras, Židov, črncev, Kitajcev itd. S tem si je pridobila pristaše daleč izven kroga mezdnih delavcev... Čim jim je diktatura proletariata vzela pravno varnost, so se vsi ti drobni trgovci, obrtniki, srednji in veliki kmetje, večina intelektualcev prelevili v sovražnike socializma in diktature proletariata, čeprav so se predtem zavzemali za socializem, ker se je boril za svobodo vseh. S tem se ne more nobenega pridobiti, razen tistega, ki je že

³ Ibidem, str. 109–110.

⁴ Ibidem, str. 150.

⁵ Lenin je v »Državi in revoluciji«, sklicujoč se na Engelsa, pojasnil boljševiške cilje: »Naš končni cilj je uničenje države, t. j. vsakega organiziranega in sistematičnega nasilja, vsakega nasilja nad ljudmi sploh. Mi ne čakamo prihoda takšnega družbenega reda, v katerem ne bo veljalo načelo podrejanja manjšine večini. Toda ko težimo po socializmu, smo prepričani, da bo prerasel v komunizem in da bo v zvezi s tem izginila vsaka potreba po nasilju nad ljudmi sploh, po podrejanju enega človeka drugemu, enega dela prebivalstva drugemu delu, kajti ljudje se bodo navadili spoštovati elementarne pogoje družbenega sožitja brez nasilja in podreditve.« (Lenin, Izbrana dela, III, str. 248.)

⁶ K. Kautsky, v: 'Ortodoksni marksizam' i reformizam, str. 110–112.

⁷ Ibidem, str. 156.

socialist. Lahko se samo pomnožijo sovražniki socializma... Niso najboljše tiste množice, ki za kruh in igre žrtvujejo svobodo. Nedvomno bi materialno blagostanje privedlo h komunizmu mnoge, ki so se do njega vedli nezaupljivo ali se odtujili od njega zaradi njegove politike brezpravnosti. Toda to blagostanje mora resnično priti, in to hitro, ne kot obljuba prihodnosti, če hoče diktatura proletariata pokazati svoje učinke. In s čim naj se doseže to blagostanje... v deželi, ki je ekonomsko še tako malo razvita (Rusija), kjer je proletariat samo manjšina... Socializem – to pomeni obče blagostanje znotraj moderne kulture – postane možnost samo s hitrim razvojem produktivnih sil... Samo tam, kjer se je proletariat šolal v združni, sindikalni, mestni samoupravi in s sodelovanjem v državni zakonodaji in nadzoru vlade in kjer so številni intelektualci pripravljeni nuditi svoje usluge socialistični produkciji, se lahko takoj, brez ovir, zamenja kapitalizem... Že od samega začetka se mora zato predpostaviti, da bodo povsod tam, kjer se lahko proletariat obdržal na državni oblasti samo z diktaturo nasproti demokraciji, težave, s katerimi je socializem konfrontiran, tako velike, da izgleda pravzaprav izključeno, da lahko diktatura prinese blagostanje ter na ta način pomiri – z nasilniškim režimom – ljudske množice potem, ko jim je vzela politične svoboščine.«⁸ Kautsky je zaključil, da v Rusiji ne vlada diktatura proletariata, temveč diktatura boljševiške partije. Rešitev revolucionarnih pridobitev je videl v pravočasni zamenjavi diktature z demokracijo.⁹

Lenin se je na Kautskijeva izvajanja odzval s polemичnim delom »Proletarska revolucija in renegat Kautsky«¹⁰ ter s člankom »O 'demokraciji' in diktaturi«.¹¹ Kautskemu je očital, da je celotno vprašanje skrčil na političnopravno vprašanje, namesto da bi marksistično analiziral pojem socializma in še zlasti demokracije, t. j. njeno razredno vsebino, je ostal pri navadnem formalizmu, formalnopравни opredelitvi tega pojma, kar ga je privedlo do povsem nerevolucionarnih sklepov. Če je Kautsky v delu »Diktatura proletariata« opredelil še nekoliko nejasno »demokracijo« kot »oblast večine, pa tudi zaščito manjšine«, se je v naslednjem spisu, ki ga je izdal leto kasneje, »Demokracija ali diktatura«,¹² postavil proti diktaturi, ki v Nemčiji ni potrebna, ter menil, da moramo zato »na demokracijo budno paziti in se bojevati za splošno, enako, tajno volilno pravico, za kar se bojujemo že več kot pol stoletja«.¹³ Diktaturo je identificiral s »stanjem«, če pa bi postala »oblika oblasti«, bi to pomenilo brezpravnost opozicije, odpravo volilne pravice, svobode zborovanja in dogovarjanja, potem ne bi bila več diktatura proletariata, temveč posameznika ali stranke.¹⁴ S takšnim stališčem je Kautsky nedvoumno zavrnil revolucionarni boj in diktaturo proletariata ter razglasil parlamentarni boj za edino možnega in pravičnega. Ker si socializma ni moč predstavljati brez demokracije, demokracija pa je »oblast večine«, delavski razred ne more osvojiti in obdržati oblasti, če te večine nima. Če pa to večino ima, potem jo bo dobil tudi na volilnih lističih. Ko bi proletariat oblast osvojil, je ne bi le obdržal, temveč tudi razširil, saj – nevarnosti ni, večina je z njim. Tako je oborožena revolucija ad acta.¹⁵ Razumljivo je, da so takšne teze, ki so postale tudi uradno stališče centristične politike, izzvale oster odpor oziroma polemiko na 1. kongresu Kominterne /KI/, saj je končno šlo za dva nasprotujoča si pogleda in koncepta »dveh« Internacional na razvoj socializma.

V istem obdobju je izdal Kautsky še tretji spis proti boljševikom: »Terorizem in komunizem«,¹⁶ v katerem je analiziral pariško komuno in sovjete ter zastopal enake teze kot v prejšnjih dveh delih. Boljševikom je očital, da so se obdržali na oblasti samo tako, da so se vse bolj odrekli socialističnim načelom in postali oportunisti.¹⁷ Osnovni greh boljševikov je po

⁸ Ibidem, str. 156–158.

⁹ Ibidem, str. 188.

¹⁰ Lenin, Izbrana dela, IV, str. 24–129.

¹¹ Lenin, Izbrana dela, XII, str. 454–458.

¹² K. Kautsky, *Demokratie oder Diktatur*, Berlin 1919.

¹³ Ibidem, str. 46.

¹⁴ K. Kautsky, v: 'Ortodoksni marksizam' i reformizam, str. 132–133.

¹⁵ P. Vranicki, *Zgodovina marksizma*, I, Ljubljana 1983, str. 317 (K. Kautsky).

¹⁶ K. Kautsky, *Terrorismus und Kommunismus*, Berlin 1919.

njegovem njihova diktatura, kar pomeni, da v Rusiji še ni bilo pogojev, da bi se socializem uresničil, ter je zato državljanska vojna nujna posledica tega stanja. »Ker obstaja le alternativa: demokracija ali državljanska vojna, sklepam, da tam, kjer še ni mogoč socializem na demokratičnih osnovah, kjer ga odklanja večina prebivalstva, še ni čas zanj, medtem ko boljševizem misli, da bo manjšina morala povsod vsiliti socializem, to pa se lahko zgodi le z diktaturo in državljansko vojno...¹⁸ Demokracija je nemogoča brez ljudskega predstavnštva, ki izhaja iz splošne, enake volilne pravice.«¹⁹ S Kautskijevim novim delom je ostro polemiziral L. Trocki v spisu »Terorizem in komunizem«,²⁰ v katerem je branil ruski oktober. Kautskemu je očital nedialektičnost in formalizem v njegovem razumevanju demokracije ter njegovo pomanjkljivo razumevanje revolucionarnega toka v Sovjetski Rusiji, ki ga ocenjuje z liberalističnih in formalističnih pozicij, kot tudi prikrivanje resnice, da številnih vprašanj ni bilo in ni mogoče reševati prav zato, ker je tu imperializem vsilil državljansko vojno, strahovlado in blokado. »On (Kautsky) odklanja boljševiško melodijo, ki mu para ušesa, vendar ne išče druge. Uganka je enostavna: stari glasbenik sploh ne želi več igrati na instrument revolucije.«²¹ Trockemu je Kautsky odgovoril s knjigo »Od demokracije do državnega suženjstva«,²² v kateri je dosledno zagovarjal svoja stališča in zapisal, da je »državno suženjstvo – skrajna točka boljševiškega komunizma.«²³ Ker ima boljševizem v »teoriji in praksi izrazito reakcionaren značaj, bo ostal temen madež v zgodovini socializma.«²⁴

Kautskijeva stališča do ključnih teoretičnih in praktičnih vprašanj razvoja socializma so pomembna predvsem zato, ker je z njimi podal teoretično platformo socialdemokracije nasploh, in ne samo njenega centrističnega krila, se pravi tistega dela svetovnega socialističnega gibanja, ki socializma in demokracije (parlamentarne) ni izključeval.

V nasprotju z nemško desnico in centrom je leвица na splošno navdušeno pozdravila oktobrsko revolucijo in pozvala nemške delavce, da sledijo primeru svojih ruskih tovarišev. R. Luxemburg, ki je dočakala ruski oktober v zaporu, je v njem videla začetek svetovne socialistične revolucije, ki se bo uspešno končala, če jo bo podprl in nadaljeval proletariat drugih dežel, ter obenem izrekla nekaj kritičnih pripomb na sam potek revolucije, vendar se le-te v mnogočem razlikujejo od kritičnih pripomb Kautskega. Svojo oceno in kritiko ruske revolucije je napisala jeseni 1918 v delu »Ruska revolucija«,²⁵ brez vsakršnih dokumentov ali stikov, ki bi ji bili nujno potrebni. V tem delu, ki so ga nasprotniki Lenina in III. internacionale često zlorabljali, v komunističnem gibanju pa neredko apriori odklanjali, je R. Luxemburg, po eni strani oktobrsko revolucijo kot dogodek svetovnozgodovinskega pomena, kot začetek svetovne socialistične revolucije navdušeno pozdravila; po drugi pa je dokaj ostro kritizirala Leninovo reševanje kmečkega in nacionalnega vprašanja, razpust ustavodajne skupščine in sploh pojmovanje odnosa med demokracijo in diktaturo pri Leninu in Trockem. Njen namen ni bil s kritičnimi pripombami zanikati tega zgodovinskega dogodka, ki je bil, kot piše, neposredno nadaljevanje revolucije iz let 1905–1907, ne pa darilo nemških »osvoboditeljev«²⁶ (kot so govorili v SPD!), temveč je razumela rusko revolucijo predvsem kot negacijo Kautskyjevih stališč, pa tudi njegovih somišljenikov, ki so bili prepričani, da Rusija za socialno revolucijo še ni zrela in da je naredilo rusko delavsko gibanje

¹⁷ Ibidem, str. 133: »Obdržali so se sicer kot osebe, žrtvovali pa so svoja načela in se pokazali kot pravi oportunisti. Boljševizem je sicer res zmagal v Rusiji, socializem pa je tam že zdaj doživel poraz.«

¹⁸ Ibidem, str. 145.

¹⁹ Ibidem, str. 150.

²⁰ L. Trocki, Iz revolucije, Rijeka 1971, str. 127–296 (Terorizam i komunizam); napisano 1920.

²¹ Ibidem, str. 293.

²² K. Kautsky, Von der Demokratie zur Staatsklaverei, Berlin 1921.

²³ Ibidem, str. 122.

²⁴ Ibidem, str. 127–128.

²⁵ Prva izdaja tega nedokončanega rokopisa z naslovom »Die russische Revolution« je izšla v redakciji Paula Levija 1922; Rosa Luxemburg, Izbrani spisi, Ljubljana 1977, str. 741–782: K ruski revoluciji /uredniški naslov/.

²⁶ Ibidem, str. 748.

veliko napako, ko je buržoazno revolucijo nadaljevalo s socialistično. Podala je stališče, da je Kautsky zastopal povsem isto tezo kot ruski menjševiki P. Akselrod, F. Dan in drugi, ki so zahtevali sodelovanje z liberalno buržoazijo,²⁷ ter mu očitala, da si je v času vojne teoretično prizadeval za isto, za kar si je prizadeval Scheidemann v praksi – zapuščal in hromil je socializem z vsakim svojim stališčem. »Kautsky, uradni tempeljski čuvár marksizma, si prizadeva od izbruha vojne sem teoretično za isto, za kar si prizadevajo Scheidemann in drugi, namreč za: 1. Internacionalo kot instrument miru, 2. razorožitev in Društvo narodov, nacionalizem, in 3. demokracijo, ne pa za socializem.«²⁸

»V tem položaju je pripadla boljševiški smeri zgodovinska zasluga, da je od vsega začetka razglašala in se z železno doslednostjo držala tiste taktike, ki je edina lahko rešila demokracijo in odprla revoluciji nadaljnjo pot. Vso oblast izključno v roke delavskim in kmečkim množicam, v roke sovjetom – to je bil dejansko edini izhod iz težav, v katere je zašla revolucija, to je bil zamah, ki je presekala gordijski voz, izpeljal revolucijo iz zagate in ji očistil pot za nadaljnji neovirani razvoj. Leninska stranka je bila tako v Rusiji edina, ki je došla v tistem prvem razdobju prave interese revolucije, bila je njen gonilni element, v tem pomenu torej edina stranka, ki je uresničevala resnično socialistično politiko.«²⁹ Boljševiki so kot namen prevzema oblasti takoj objavili revolucionarni program: »Ne zagotovitev meščanske demokracije, pač pa diktaturo proletariata, ki vodi k uresničenju socializma.«³⁰

V nadaljevanju je R. Luxemburg kritično ocenila prve ukrepe revolucionarne oblasti. Glede boljševiške taktike do kmečkega prebivalstva je menila, da je bilo geslo, da se zemlja neposredno in takoj zaseže ter razdeli med kmete, brez dvoma najkrajši in najbolj preprost in najbolj zgoščen obrazec, da bi dosegli dvoje: strmoglavili veleposest in takoj navezali kmete na revolucionarno oblast. Kot politični ukrep za utrditev proletarsko-socialistične vlade je bila ta taktika odlična. Toda to, da si kmetje prilaste zemljo, nima ponavadi nič skupnega s socialističnim gospodarstvom. Razdelitev zemlje med kmete, drobitev velikih in organiziranih posestev kot nesocialistični ukrep ni bil nujen, je menila Rosa, ker s tem ni nastala družbena lastnina, ampak nova privatna lastnina. Po njenem mnenju mora socializem lastninsko pravico prenesti na ljudstvo, ali, kar je v socialistični deželi eno in isto, na državo. »Nacionalizacija velike in srednje posesti ter združitev industrije in kmetijstva, to sta temeljna vidika vsake socialistične gospodarske reforme, brez katerih ni socializma.«³¹ Rosa se sprašuje, zakaj Lenin govori o »nujni centralizaciji v industriji, o nacionalizaciji bank, trgovine in industrije. Zakaj tudi ne zemlje? Tu, nasprotno, decentralizacija in privatna lastnina... Leninov lastni zemljiški program je bil pred revolucijo drugačen.³² Zdaj je geslo ('Pojdite in vzemite si zemljo!') prevzel od zaničevanih socialnih revolucionarjev, oziroma pravilneje, od spontanega kmečkega gibanja.³³ S pomočjo komitejev ali brez njih so se z agrarno

²⁷ »Zagrizeni v fikcijo o meščanskem značaju ruske revolucije – saj za socialno revolucijo Rusija po njihovem še ni bila zrela – so se obupano oklepali koalicije z meščanskimi liberalci, se pravi, da so vztrajali pri posiljeni zvezi tistih elementov, ki jih je naravni notranji tok revolucije nujno ločil in ki so prišli v najostrejšo medsebojno nasprotje. Akselrodi in Dani so hoteli za vsako ceno sodelovati s prav tistimi razredi in strankami, ki so najhujše ogrožali revolucijo in demokracijo kot njeno prvo pridobitev.« (Ibidem, str. 749.)

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, str. 750.

³⁰ Ibidem, str. 753. »S tem so boljševiki rešili sloveče vprašanje o 'ljudski večini', vprašanje, ki leži nemškimi socialnim demokratom že od nekdaj na prsih kot mora. Kot pridni učenci parlamentarnega kretenizma so preprosto prenašali na revolucijo pogrošno modrost parlamentarnega otroškega igrišča: Če hočeš kaj doseči, moraš imeti večino. Torej moramo biti tudi v revoluciji najprej 'večina'. Resnična dialektika revolucije pa postavlja to parlamentarno modrost na glavo: ne s pomočjo večine do revolucionarne taktike, pač pa s pomočjo revolucionarne taktike do večine. Samo stranka, ki zna voditi, to je poganjati stvar naprej, si v revolucionarni vihur pridobi privrženca. Zaradi odločnosti, s katero so Lenin in tovariši v odločilnem trenutku izdali edino revolucionarno geslo: Vso oblast delavcem in kmetom!, so se prelevili čez noč iz preganjane, obrekovane, 'ilegalne' manjšine, katere voditelji so se morali kot Marat skrivati po kletah, v popolnega gospodarja položaja.« (Ibidem, str. 752–753.)

³¹ Ibidem, str. 754–755.

³² V delu »Naloge proletariata v naši revoluciji« (aprila 1917) se je Lenin pod točko »Agrarni program« zavzel za nacionalizacijo zemlje: »Zahtevati moramo nacionalizacijo vse zemlje, to se pravi, zahtevati moramo, da vsa zemlja v državi preide v last centralne državne oblasti.« (Lenin, Izbrana dela, III, str. 32.)

revolucijo okoristili pretežno bogati kmetje in oderuhi, ki so sestavljali vaško buržoazijo in so imeli v vsaki ruski vasi lokalno oblast dejansko v svojih rokah... Delitev zemlje ni odpravila socialne in gospodarske neenakosti med kmeti, ampak jo je še stopnjevala, razredna nasprotja na vasi je še bolj zaostрила. Ta premik moči pa je škodoval proletarskim in socialističnim interesom... Leninska zemljiška reforma je ustvarila socializmu na vasi novo, mogočno plast sovražnikov, katerih odpor bo nevarnejši in bolj žilav, kot je bil odpor plemiških veleposestnikov.«³⁴

R. Luxemburg se je nadalje izrekla proti Leninovemu reševanju nacionalnega vprašanja in s tem, kot pred leti, ponovno odprla vprašanje pravice narodov do samoodločbe.³⁵ »Kaj pravzaprav pomeni ta pravica? Saj sodi k a-b-c vsake socialistične politike, da se bori proti vsem oblikam zatiranja, torej tudi proti zatiranju naroda... Lenin in tovariši so očitno pričakovali, da bodo kot bojovníki za svobodo narodov, in sicer 'do odcepitve od države', pridobili v Finski, Ukrajini, Poljski, Litvi, baltskih državah, pri Kavkazijcih itn. prav toliko zvestih zaveznikov revolucije. Doživeli pa so prav nasprotno. Drug za drugim so ti 'narodi' izrabili pravkar podarjeno svobodo za to, da so se kot smrtni sovražniki ruske revolucije povezali proti njej z nemškim imperializmom in ponesli pod njegovim varstvom zastavo protirevolucije v samo Rusijo. Lep zgled za to je bila medigra z Ukrajino v Brestu,³⁶ zaradi katere je prišlo do odločilnega preobrata v teh pogajanjih in v celotnem notranjem in zunanjem političnem položaju boljševikov.«³⁷ Skratka, Rosa je v svoji kritiki ponovila misel, da bo pravica narodov do samoodločbe še ena napaka več, ki jo bo buržoazija izkoristila. »Boljševiki so morali v svojo največjo škodo in v škodo revolucije spoznati, da v kapitalizmu ni samoodločbe 'naroda', da si v razredni družbi vsak razred naroda prizadeva drugače se 'samoodločiti' in da se morajo za meščanske razrede vidiki narodne svobode popolnoma umakniti razrednemu gospostvu. Finsko meščanstvo in ukrajinsko malomeščanstvo sta si bila popolnoma edina v tem, da je boljša nemška oblast kot narodna svoboda, če naj bi bila ta povezana z nevarnostjo 'boljševizma'.«³⁸

Luxemburgova je tudi nasprotovala boljševiškem odnosu do ustavodajne skupščine,³⁹ saj je bila prepričana, da so z razpustom le-te okrnili svobodo javnega življenja, tiska, zborovanja itd., za katere je menila, da so edino možno sredstvo za politično prebujanje množic. »Svoboda samo za pristaše vlade, samo za člane določene stranke, pa naj jih je še toliko, sploh ni svoboda.

³³ O spremenjenem stališču je Lenin spregovoril na II. vseruskem kongresu sovjetov delavskih in vojaških odposlancev (8. XI. 1917) v »Poročilu o zemlji«: Tu se govori, da so samo odločbo in naročilo sestavili socialni revolucionarji. Nič ne de. Mar ni vseeno, kdo jo je sestavil? Ker smo demokratična vlada, ne moremo iti preko sklepa spodnjih ljudskih plasti, pa čeprav se z njim ne bi strinjali.« (Ibidem, str. 304.)

³⁴ R. Luxemburg, Izbrani spisi, str. 756–757.

³⁵ Ibidem, str. 423–478: Narodnostno vprašanje in avtonomija (objavljeno 1908/1909).

³⁶ Nacionalistični ukrajinski centralni svet je 27. januarja 1918 podpisal s centralnimi silami pogodbo, čeprav je takrat njegov režim že propadel in je sovjetska oblast zmagala skoraj v vsej Ukrajini. Nemčija je s to pogodbo dobila pravico, da zasede Ukrajino, in je med pogajanj v Brest-Litovsku 27. in 28. jan. 1918 ultimativno postavljala aneksionistične zahteve.

³⁷ R. Luxemburg, Izbrani spisi, str. 759–760.

³⁸ Ibidem, str. 760.

³⁹ Volitve v ustavodajno skupščino, ki so jih prejšnje, predoktobrske vlade nenehno prelagnale, so navsezadnje bile – dva tedna po prevzemu boljševiške oblasti – v zadnjem tednu novembra 1917. To so bile neobičajne, morda najbolj nenavadne volitve, kar jih pozna zgodovina (potekale so na temelju zakona bivšega režima ter z volilnimi seznammi, ki so bili pripravljeni že pred oktobrom; vodile in nadzorovale so jih pretežno komisije, ki jih je bila določila že vlada Kerenskega, v glavnem iz vrst kadetov, menjševikov in socialrevolucionarjev). Rezultati volitev (svoj glas je oddala samo polovica volilcev) so bili naslednji: boljševiki so dobili 25% vseh glasov, socialrevolucionarji /eseri/ 58%, socialdemokratski menjševiki 4%, 13% meščanske stranke ter desnica, od tega so nekaj več kot 4% dobili kadeti sami. Za boljševike je glasovala večina delavskega razreda in to v najpomembnejših industrijskih središčih, za esere (zemljo!) pa kmečko prebivalstvo. Po Leninovem mnenju je imela boljševiška partija (»kot stranka večine II. kongresa sovjetov«) »pred ljudstvom pravico in dolžnost, da sestavi vlado«. Baza soglasja med boljševiško vlado in kmeti (zemljo so »dobili« že z dekretom II. kongresa sovjetov, 8. XI. 1917!) pa je bila dosežena, ko so vključili v vlado tudi predstavnike levih eserov, ki so se malo pred tem odcepili od desnice. Problem nastane, potem ko ustavodajna skupščina (v njej so imeli večino desni eseri) ni hotela priznati sovjetske oblasti in njenih pglavitnih dekretov; tedaj so se boljševiki in levi eseri sporazumeli, da jo razpuste (5./6. januarja 1918). Glej: G. Boffa, Ruska revolucija, Zgodovina revolucij XX. stoletja, I, Ljubljana 1970, str. 316–333 (Razpustitev ustavodajne skupščine).

Svoboda je vedno svoboda za tiste, ki drugače mislijo. Ne zaradi fanatičnega verovanja v 'pravičnost', ampak ker je vse poživilno, zdravilno in očiščujoče v politični svobodi vezano na to bistvo in ker preneha delovati, če postane 'svoboda' privilegij.⁴⁰ Lenin in Trocki sta postavila namesto predstavniških teles, izvoljenih s splošnimi ljudskimi volitvami, sovjete kot edino pravo predstavništvo delovnih množic. Toda z zadušitvijo političnega življenja v vsej deželi, piše Rosa, mora tudi življenje sovjetov vse bolj in bolj usihati. »Brez splošnih volitev, neomejene svobode tiska in zborovanj, svobodnega boja mnenj zamre življenje v sleherni javni ustanovi, postane le senca življenja, v kateri ostane dejavna samo še birokracija. Javno življenje počasi zamre, nekaj ducatov partijskih voditeljev neizčrpne energije in brezmejnega idealizma dirigira in vlada... Kdaj pa kdaj spravijo delavsko elito na zborovanja, da ploska govorom voditeljev in da soglasno sprejme predlagane resolucije. V bistvu gre torej za gospostvo klike. Vsekakor je to diktatura, vendar ne diktatura proletariata, ampak diktatura peščice politikov, to je diktatura v meščanskem smislu, v smislu jakobinske vlade. Da, še več: tako stanje mora prinesiti v javno življenje podivjanost: atentati, streljanje talcev itn. To je objektivni zakon, ki se mu ne more izmakniti nobena stranka.«⁴¹

»Temeljna napaka v teoriji Lenina in Trockega je pač v tem,« zaključuje R. Luxemburg, »da natanko tako kot Kautsky postavljata demokracijo proti diktaturi. 'Diktatura ali demokracija', tako zastavljajo vprašanje boljševiki in Kautsky. Slednji se odloči seveda za demokracijo, in sicer za meščansko demokracijo, ker mu pač pomeni nasprotje socialističnega prevrata. Lenin in Trocki se, nasprotno, odločita za diktaturo v nasprotju z demokracijo in s tem za diktaturo peščice ljudi, to je za diktaturo po meščanskem vzoru. Gre za dva nasprotna pola, ki sta oba daleč proč od resnično socialistične politike. Ko prevzame proletariati oblast, se ne more ravnati po nasvetu Kautskega in se s pretvezo o 'nezrelosti dežele' odreči socialističnemu prevratu ter se posvetiti izključno demokraciji, ne da bi pri tem izdal samega sebe, internacionalo in revolucijo. Zelo odločno... sme in mora takoj ukrepati v duhu socialistične preobrazbe, mora torej izvajati diktaturo, toda diktaturo razreda, ne stranke ali klike, diktaturo razreda, torej diktaturo v najširši javnosti, ob kar najbolj živem sodelovanju ljudskih množic, v neomejeni demokraciji. 'Kot marksisti nismo nikoli oboževali formalne demokracije', piše Trocki... Da nismo oboževali formalne demokracije, pomeni samo tole: vedno razlikujemo socialno jedro od politične oblike meščanske demokracije, vedno odkrivamo grenko jedro socialne neenakosti in nesvobode pod sladko lupino formalne enakosti in svobode, pa ne zato, da bi to dvojje zavrgli, ampak da bi spodbudilo delavski razred, da se ne zadovolji z lupino, ampak da si pribori politično oblast, da bi to lupino napolnil z novo vsebino. Ko pride proletariati na oblast, je njegova zgodovinska naloga, da ustvari namesto meščanske socialistično demokracijo, ne pa da odpravi sleherno demokracijo... Socialistična demokracija ni torej nič drugega kot diktatura proletariata. Da, diktatura! Toda ta diktatura je v načinu, kako se uporablja demokracija, ne pa v njeni odpravi... Vendar mora biti to diktatura razreda, ne pa kake vodilne manjšine v imenu razreda...«⁴²

Rosina kritika je bila vedno izredno ostra, saj je bila zanjo kritika osnova naprednemu socialističnemu gibanju; bila je prepričana, da bi boljševiki ravnali drugače – v duhu njene kritike, če ne bi bili v tako težkih pogojih ter pod pritiskom vojne in nemške okupacije. Kljub napakam je boljševikom pripisala zgodovinsko zaslugo, da so z osvojitvijo politične oblasti in s praktičnim zastavljanjem vprašanja o uresničenju socializma stopili na čelo mednarodnega proletariata: »Naj nemški vladni socialisti le kričijo, kako je boljševiška oblast v Rusiji le spačena podoba diktature proletariata. Če je to bila in če je, potem je zato, ker je pač sad obnašanja nemškega proletariata, ki je bilo spačena podoba socialističnega razrednega boja. Nad nami vsemi je zakon zgodovine. Socialistični družbeni sistem je mogoče uresničiti le v mednarodnem merilu... V Rusiji so vprašanje lahko le zastavili; niso pa ga mogli rešiti v Rusiji, ker je rešljivo le v mednarodnem okviru... V tem zadnjem razdobju, ko stojimo po vsem svetu pred odločilnimi končnimi boji, je bil

⁴⁰ R. Luxemburg, Izbrani spisi, str. 781.

⁴¹ Ibidem, str. 773.

⁴² Ibidem, str. 773–775.

in je najpomembnejši problem socializma pravzaprav akutno vprašanje epohe, ne to ali ono podrobno vprašanje taktike, ampak: akcijska sposobnost proletariata, dejavnost množic, volja po oblasti socializma sploh. V tem pogledu so bili Lenin, Trocki in tovariši prvi, ki so dali svetovnemu proletariatu zgled, in doslej so še zmerom edini, ki lahko vzdikljejo s Huttinom⁴³: Jaz sem si upal!⁴⁴

Aktualnost Rosinega dela ostaja v njenih splošnih pogledih na demokracijo, v poudarjanju zgodovinsko primarne vloge ljudskih množic, v opozarjanju na nevarnost birokratizma v družbi, v potrebi po kontroli oblasti, zlasti pa v nujnosti, da se socialistična demokracija (in če je danes vse bolj aktualna »država socialne blaginje«, lahko posplošimo kar na »sodobno demokracijo«) razvija ne samo na političnem, marveč tudi na socialnem in ekonomskem področju. Če vemo, da sta bila tako Kautsky kot Lenin v vlogi, ko sta »morala« zagovarjati oziroma braniti stališča dveh nasprotujočih si socialističnih usmeritev, saj so bila njuna stališča največkrat vpeta v dnevno politiko in medsebojno obtoževanje, potem se zdi, da so bila stališča in opozorila »neobremenjena« R. Luxemburg teoretični prispevek, ki je v konkretnem problemu prekašal teorijo prvih dveh. Nedvomno pa so teoretični prispevki vseh treh odločilno vplivali na nadaljnji razvoj socialističnega gibanja v vsej njegovi idejni paleti.

Če se ozremo k nemški socialdemokraciji kot stranki, lahko ugotovimo, da je ta vendarle – kljub svojim nenehnim notranjim sporom – ohranila organizacijsko enotnost vse do leta 1917. Potem ko je predsedstvo SPD 17. I. 1917 izključilo iz SPD vse opozicijo in nakar se je ta aprila 1917 v Gothi združila, je bila nemška socialdemokracija organizacijsko razcepljena v dve samostojni stranki: SPD in USPD. S slednjo so se združili tudi spartakovci kot najpomembnejša leva smer, čeprav USPD ni uspelo vključiti v svoje vrste celotne nemške levice. Stališče USPD oziroma Kautskega do oktobrske revolucije in njegove razprave o zrelosti oziroma nezrelosti Rusije za socialistično revolucijo so še bolj poglobila že tako zrahljane vezi med spartakovci, ki so se solidarizirali z boljševiško revolucijo, in centristi znotraj USPD. Nadaljnjo notranjo diferenciacijo v USPD na desno krilo (na čelu s Kautskym, ki je vse bolj gravitiralo k SPD) in levo (prešlo je na pozicije spartakovcev) so pospešili revolucionarni nemiri januarja 1918.⁴⁵ »Odprto pismo«, ki ga je F. Mehring junija 1918 poslal boljševikom,⁴⁶ je označilo temeljno obdobje v oblikovanju spartakovske zavesti,⁴⁷ ne le zaradi nepreklicne solidarnosti z ruskimi revolucionarji,

⁴³ Ulrich von Hutten (1488–1523), nemški humanist in bojevnik za reformacijo, domnevni soavtor »Pisem mračnjakov«.

⁴⁴ R. Luxemburg, Izbrani spisi, str. 776–777.

⁴⁵ Ko so sredi januarja 1918 nemški pogajalci – računajoč na težave ruske revolucije, zavrnila sovjetsko pobudo za mir brez aneksij in kontribucij – predali sovjetski strani v imenu centralnih sil (v ultimativni obliki) svoje mirovne pogoje, ki so predvideli ogromne aneksije (Ukrajina, baltske dežele), je prišlo med delavstvom Avstrije in Nemčije do množičnih protestov. Spartakovci so – v oporo delavskim manifestacijam v Avstro-Ogrski in zaradi nasprotovanja nemškemu stališčem na pogajanjih v Brest-Litovsku – pozvali s proglasom delavstvo na politični množični štrajk (»Am Montag 28. Januar beginnt der Massenstreik«). Osnovne zahteve (sedem točk) štrajka so bile objavljene v Vorwärtsu, 29. I. 1918: »1. Takojšnja zagotovitev miru brez aneksij, na podlagi pobude ruskih ljudskih komisarjev v Brest-Litovsku; 2. Sodelovanje delavskih predstavnikov vseh dežel na mirovnih pogajanjih; 3. Racionirana razdelitev živil; 4. Ukinitve obsednega stanja v podjetjih; 5. Ukinitve vojaške oblasti v industrijskih podjetjih; 6. Izpustitev vseh političnih zapornikov; 7. Demokratizacija vseh državnih ustanov Nemčije.« (Dokumenten und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, II/2, Berlin 1957, str. 71–73.) Delavski svet Berlina je izvolil stavkovni Akcijski odbor 11 članov, ki ga je vodil R. Müller; naknadno so bili izvoljeni, kljub nasprotovanju delavstva, v odbor tudi predstavniki USPD (Haase, Dittmann, Ledebour) in SPD (Ebert, Scheidemann, Braun). Iz Berlina, kjer je dosegel štrajk višek 30./31. januarja in je že spominjal na državljansko vojno, se je stavka razširila na vso državo; to je bil do tedaj največji politični štrajk v Nemčiji. Predstavniki SPD in USPD so si v Akcijskem odboru prizadevali umiriti nezadovoljne množice ter dosegli, da so – kljub nasprotovanju Spartaka – 3. februarja prekinili s 6-dnevnim štrajkom. Januarski štrajk je pokazal vso slabost organizacijske razbitosti nemškega proletariata in nezmožnost skupnega sodelovanja vodstev različnih socialdemokratskih strank in skupin v konkretnem revolucionarnem boju, kar je na drugi strani ohrabilo vladno, da je sprejela ostre ukrepe za zadušitev štrajka.

⁴⁶ Ibidem, str. 158–162 (»Offenes Schreiben Franz Mehrings an die Bolschewiki vom 3. Juni 1918«).

⁴⁷ »Spartakovci, ki edini razumejo sedanje zgodovinske naloge delavskega razreda v Nemčiji, so kljub razširjenim zvezam po vsej državi in v vojski, še vedno maloštevilna skupina; naklada njihovih izdaj ne presega 5.500 izvodov, pa tudi njihov vpliv v Delavskem svetu Berlina je premajhen,« je pisal boljševik V. Miljutin Leninu. (V. Mujbegović, Komunistička partija Nemačke 1918–1923, Beograd 1968, str. 88.)

ampak predvsem zato, ker je vsebovalo neusmiljeno kritiko USPD. Z Mehringovim pismom so spartakovci priznali neuspeh poskusa, da bi USPD uporabili za nemško revolucijo. Mehringovo pismo je bilo pomembno tudi zato, ker je odprlo pot za ponovno zbližanje med spartakovci in drugimi skupinami radikalne levice, predvsem pa z bremensko skupino, ki se je zbirala okrog tednika »Arbeiterpolitik« (K. Radek, eden njegovih poglavitnih predstavnikov je skrbel za stike z boljševiki). Le-ta je ostro obsodil »kompromis v Gothi« (pristop Spartaka k USPD) in je prvi poudaril potrebo po ustanovitvi nove delavske stranke v Nemčiji.⁴⁸ Mehringovo pismo je predstavljalo tudi konkreten prispevek k pripravam za združitev skupin radikalne levice. Njihova prva skupna konferenca za področje rajha je bila 7. oktobra 1918 v Gothi. Poročilo s te konference je bilo zadnji sestavek, ki so ga objavili v Spartakovih pismih oktobra 1918.⁴⁹ Čeprav niti takrat ni prišlo do organizacijske odcepitve od USPD, je pristop bremenskih in hamburških radikalnih levičarjev še poglobil odmik od stališč USPD, ki je sledila liniji Wilsonovega pacifizma in – znotraj – geslu parlamentarizma.⁵⁰ Nasproti minimalizmu USPD so združene skupine radikalne levice prevzele pobudo za spodbujanje množičnih nemirov (splošnega ljudskega gibanja), da bi dosegle ustanovitev delavskih in vojaških svetov v vseh večjih krajih Nemčije. V svetih so videli tiste borbene organe, ki edini lahko zagotovijo uresničitev njihovih programskih smernic – bližnje revolucije, ki mora najprej rešiti vsa tista vprašanja, ki jih je že postavila in ne rešila revolucija 1848; uresničitev demokratičnih zahtev niso smatrali za cilj, temveč šele predpogoj za začetek socialistične revolucije.⁵¹

Med tem so vladajoče sile v nemški monarhiji poskušale s politično reformo zadovoljiti demokratične zahteve množic. 3. oktobra 1918 se je z novo vlado (pod predsedstvom liberalnega Maxa von Badena), ki je bila pripravljena pogajati se z antanto,⁵² začela doba parlamentarizma. V vlado so prvokrat vstopili – zaradi utrditve »nacionalne enotnosti« – tudi socialni demokrati (G. Bauer in P. Scheidemann). Vlada je, zavedajoč se nevarnosti izbruha revolucije v državi, sicer proglasila splošno amnestijo vseh političnih zapornikov, toda »najhujšega« ji, še pred sklenjenim premirjem, ni uspelo preprečiti. Novembrsko revolucionarno gibanje 1918, ki se je začelo z upori mornarjev v Kielu, Wilhelmshavnu, Hamburgu in Bremnu, je v naslednjih dneh zajelo delavstvo v vseh večjih nemških mestih po državi; revolucionarne množice so ustanovljale svete ter zahtevale republiko. Vlada, ki se je zavedala, da ne bo mogla zaježiti revolucionarnega vala, je 8. novembra odstopila; Max von Baden pa je določil za svojega naslednika voditelja SPD Friedricha Eberta.⁵³ 9. novembra je revolucija dosegla višek, ko je P. Scheidemann razglasil republiko, dve uri zatem pa je K. Liebknecht v imenu Spartaka šel še dlje in razglasil socialistično republiko, v kateri pripada vsa oblast svetom; zadnji nemški cesar je zvečer odstopil in zbežal na Nizozemsko. Bilo je razumljivo, da je v trenutku, ko je poraz obsodil na propad staro ureditev, prevzela odgovornost nove poti politična sila, ki je bila do takrat v opoziciji, če odmislimo obdobje »državlanskega miru« med vojno. Ta sila je bila socialna demokracija, ki je vedno imela podporo velike večine delavskih množic. Neodvisno od politične sodbe o tem ali onem stališču stranke je pomenila SPD za večino nemškega proletariata še vedno stranko razrednega boja, veličastno tradicijo delavskih in antimilitarističnih bojov, dragoceno dediščino socialnih in kulturnih ustanov. Le malokdo med

⁴⁸ E. Collotti, *Nemška revolucija, Zgodovina revolucij XX. stoletja*, II, str. 8.

⁴⁹ *Spartakusbrieft*, str. 469–471.

⁵⁰ 5. oktobra 1918 je USPD izdala proglas, v katerem je izrekla splošno kritiko imperializma in zahtevala premirje; o nalogah proletariata v socialnem prevratu pa ni niti besede. (Ibidem, str. 469.)

⁵¹ Ibidem, str. 469–471. Dokumenti oktobrske konference so opredelili predvidene revolucionarne boje kot boj za diktaturo proletariata, kot neposredno pomoč Sovjetski Rusiji; nemško revolucijo pa razumeli kot del svetovne proletarske revolucije. Na konferenci ni bilo bistvenih nesoglasij med levimi skupinami; edino bremenska levica je ponovno zahtevala od Spartaka, da izstopi iz USPD, ter da se vsa nemška levica združi v novo samostojno delavsko stranko.

⁵² Istega dne je Wilson v posebni noti dal jasno vedeti, da je iluzorno pričakovati, da se bodo pričeli pogovori ali premirje, preden bi se nemški cesar Viljem II. odrekel oblasti.

⁵³ P. C. Witt, *Friedrich Ebert*, Bonn 1982, str. 86–108 (*Reichskanzler und Volksbeauftragter*: 9. November 1918 – 11. Februar 1919).

delavskimi množicami bi bil lahko predvidel, da si SPD na oblasti za prvi cilj ne bo postavila razvoja revolucije, ampak njeno zadržitev, da bo torej le krila vključevanje starih konservativnih in militarističnih sil v novo republiko. Istega dne, 9. novembra, je vodstvo SPD začelo pogovore o formiranju skupne vlade z USPD, predvsem zaradi lastnega oslabelega položaja, pa tudi težnje po ponovni enotnosti delavskih strank. Ebert je ponudil sodelovanje v vladi tudi popularnemu socialističnemu voditelju K. Liebknechtu; ta je svoj pristanek pogojeval s sprejetjem zahtev USPD, med katerimi so najpomembnejše naslednje: 1. nemška socialistična republika; 2. vsa zakonodajna in izvršna oblast delavskim svetom; 3. izključitev buržoaznih predstavnikov iz vlade. Ker so v predsedstvu SPD smatrali, da je 2. in 3. zahteva v nasprotju s principi demokracije, je poskus s K. Liebknechtom propadel, medtem ko so predstavniki USPD, kljub zavrnitvi njihovih pogojev, stopili v vlado.⁵⁴ Tu sta se konfrontirala dva pristopa: medtem ko je bila osvojitve ljudske oblasti za spartakovce cilj, ki ga je treba doseči z bojem, je bila za večinsko socialno demokracijo to preprosta operacija na vrhu, prehod oblasti od starih k novim veljakom. V tem kontekstu so spartakovci spodbujali množice k ustanovitvi socialistične republike, k razširjanju delavskih svetov – »Vso oblast svetom!«; nasprotno pa je SPD, ki se je bala ponovitve »oktobrske revolucije« v Nemčiji, 9. novembra v svojem manifestu, ki ga je objavil Vorwärts, trdila, da je z imenovanjem Ebertove vlade »javna oblast prešla v roke ljudstva«, ter sporočila, da bo kmalu sklicana ustavodajna ljudska skupščina.⁵⁵

Novembrska revolucija se je začela v znamenju ustanavljanja delavskih in vojaških svetov, ki so se pojavljali sicer že prej, v obdobju velikih štrajkov 1917–1918, vendar je šele novembrski prevrat omogočil in pospešil njihovo širjenje. Zato je bil proces diferenciacije znotraj socialističnih partij in skupin po 9. novembru pospešen z opredeljevanjem za ali proti delavskim svetom, oziroma za ali proti ljudski skupščini kot tudi za ali proti nadaljevanju revolucionarnega procesa. Relativno kratek dvomesečni rok, od novembrskega prevrata do volitev v ljudsko skupščino 19. januarja 1919, je bil izpolnjen z intenzivnim političnim bojem kot tudi s splošnim pregrupiranjem sil v vrstah delavskih in meščanskih strank. Večinska socialdemokracija, z vlado Eberta in Scheidemanna na čelu, je imela jasne in določene (socialdemokratske) koncepcije v pogledu perspektive nadaljnjega notranjega razvoja države: ohranjanje obstoječega (vladajočega) stanja, zaustavitev in izkoreninjenje revolucionarnih tendenc ter zagotovitev socialnega miru, vzpostavitev ustavnega reda parlamentarne demokracije in v tem cilju kar najhitrejša izpeljava volitev v ljudsko skupščino. Za vladajoče socialdemokrate je bila sprememba državne ureditve v korist »republike« vrhunec revolucionarnega dometa; od tu niso bili pripravljeni iti dalje.

Tako po razglasitvi republike so se dogodki vrstili drug za drugim. 10. novembra je bila ustanovljena nova vlada, ki so jo sestavljali F. Ebert, P. Scheidemann, O. Landsberg /SPD/ ter H. Haase, W. Dittmann in E. Barth /USPD/. Skupščina delavskih in vojaških svetov v Berlinu, ki je zastopala celotno nemško revolucionarno gibanje, je novo vlado, imenovano svet ljudskih komisarjev, potrdila; obenem je berlinski svet na pritisk revolucionarnih množic le sprejel resolucijo, v kateri je zapisal, da je postala Nemčija socialistična republika in da vsa oblast pripada svetom. Istega dne je general Groener, ki je zamenjal Ludendorffa na mestu vrhovnega poveljnika vojske, sporočil Ebertu, da je vojska na voljo novi vladi za vzdrževanje reda in discipline; očitno se je bal, da bi to nalogo prevzeli vojaški sveti. Hkrati pa Groener ni zamolčal Ebertu, kakšna bi morala biti politična »nagrada« za pomoč vladi; v svojih spominih⁵⁶ je zapisal: »Oficirji so od vlade zahtevali boj proti boljševizmu, v katerega bi se tudi sami vključili. Ebert je sprejel moj predlog o zavezništvu.« Tako se je republika rodila pod težo političnih pogojev, ki jih je postavila stara vojaška kasta. Le-ta se je zagrizeno borila, da bi razprave o bodoči ustavni ureditvi Nemčije speljala k parlamentarni rešitvi in k volitvam za ljudsko skupščino, da bi tako onemogočila revolucionarno vrenje med množicami delavcev in demobiliziranih vojakov.⁵⁷

⁵⁴ Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, II/2, str. 331–332 (O pogojih USPD in odgovoru predsedstva SPD).

⁵⁵ E. Collotti, Nemška revolucija, Zgodovina revolucij XX. stoletja, II, str. 13–14.

⁵⁶ W. Groener, Lebenserinnerungen. Jugend, Generalstab, Weltkrieg, Göttingen 1957.

Nova vlada je po podpisu premirja v Compiègny (11. novembra) objavila naslednji dan svoj »socialistični« program (ukinitev izrednega stanja in cenzure, amnestija političnih zapornikov, svoboda govora in zborovanja, 8-urni delovnik, razširitev socialnozdravstvenega zavarovanja, uvedba splošne in enake volilne pravice), ki vsebinsko ni presegal okvire meščanskodemokratskih reform, saj ni predvideval – kljub zahtevam množic po podružbljanju velikih industrij in agrarni reformi – nikakršnih lastninskih sprememb (»Vlada bo ohranila obstoječo proizvodnjo in ščitila privatno lastnino«).⁵⁸ Naslednji korak v utrjevanju vladnih pozicij je predstavljal podpis premirja med sindikalnimi voditelji in predstavniki velikih industrij (15. novembra). Cilj sporazuma je bil preprečiti množične manifestacije in določiti za edino zakonito obliko pogajanj neposredne pogovore med sindikati in podjetniki. Že 12. novembra pa je vlada sprožila mehanizem ustanavljanja kmečkih svetov, ki so bili pod neposrednim vplivom večinskih socialistov, s ciljem – da ne bi izgubila nadzorstva nad podeželjem, kjer je vrelo tudi zaradi vrnitve demobiliziranih kmetov.

Medtem ko je večinska socialdemokracija nadzorovala socialne nemire, so se radikalne težnje strnile v spartakističnem gibanju in v vrstah t. i. »revolucionarnih poveljnikov«, ki so jih sestavljali pretežno predstavniki sindikatov. V dani situaciji (Ebertovo usmeritev je K. Liebknecht 10. novembra definiral v krilatici: »Kontrarevolucija nastopa, ona je med nami!«)⁵⁹ je Spartak videl svojo nalogo predvsem v nadaljnjem revolucioniranju proletariata s ciljem, da ga pripelje na pozicije diktature proletariata. Po prihodu R. Luxemburg in L. Jogichesa iz zapore je bil 11. novembra v Berlinu posvet vodilnih spartakovcev; na njem je skupina prvič oblikovala strogo organizacijsko strukturo (organizacija mora imeti značaj zveze, lastni program in statut) ter se preimenovala (na predlog L. Jogichesa) v »Spartakusbund«; zvezo je vodila 13-članska »centrala« (v njo so bili izvoljeni vsi znani spartakovci: R. Luxemburg, K. Liebknecht, L. Jogiches, P. Levi, H. Eberlein, E. Meyer, W. Pieck, A. Thalheimer).⁶⁰ Na posvetu so sicer mnogi zahtevali, da naj Spartak takoj izstopi iz USPD, vendar so le sprejeli predlog R. Luxemburg, ki je insistirala, da naj Spartak kot samostojna skupina (tedaj je štela okrog 1.000 članov) vztraja v okviru USPD vse do zadnjega – do strankinega kongresa ter na njem potegne za seboj čim večje število članstva v novo partijo. Spartakova zveza je prek svojega novega glasila »Die Rote Fahne«⁶¹ (pod uredništvom R. Luxemburg in K. Liebknechta) pričela z močno revolucionarno propagando (zahteva po revolucionarni akciji in boju za socializem) ter komentiranjem aktualnih dogajanj. »Ni bilo čutiti silovitosti, mogočnega zanosa socialistične misli, da bo le ena stvar lahko odpravila ta zla: nadaljevanje revolucije onkraj te začetne stopnje, boj za popolno uresničitev cilja proletarskega gibanja, popolno priznanje zgodovinske naloge proletariata«, je komentiral 'Die rote Fahne' sejo berlinskega sveta 19. novembra.⁶²

Vojska, ki se je na zahodni fronti sicer začela umikati, ne pa tudi iz Ukrajine in baltških držav, je ostala trdno v rokah generalnega štaba, vsa državna administracija v rokah prejšnjega režima, državo pa so začeli preplavljati razni prostovoljni odredi, sestavljeni iz oficirjev in podoficirjev. Eden od teh je 6. decembra v Berlinu streljal na demonstrante, ki so zahtevali dovršitev revolucije. Posledica krvavega vpada soldateske, ki sta jo najeli reakcija in sama socialdemokratska vlada, da bi zadušila revolucionarno vrenje, so bile velike demonstracije 7. in 8. decembra v Berlinu; demonstranti so zahtevali odstranitev kapitulantske vlade, vso oblast delavskim in vojaškim svetom, takojšnjo razorožitev oficirjev in ustanovitev rdeče garde. Še

⁵⁷ E. Collotti, Nemška revolucija, str. 17–18.

⁵⁸ Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, II/2, str. 366–367.

⁵⁹ V. Mujbegović, Komunistička partija Nemačke, str. 100.

⁶⁰ I. Krivoguz, Spartak i obrazovanje Komunističeskoj partii Germanii, Moskva 1962, str. 161.

⁶¹ Glasilo Die Rote Fahne je izšlo prvič 9. novembra 1918, s podnaslovom: »Predstavniki revolucionarnega ljudstva, Skupina Spartak, zavzeli redakcijo glasila 'Berliner Lokal-Anzeiger' in s tem pričeli z izdajanjem novega glasila«.

⁶² Die Rote Fahne, št. 5, 20. XI. 1918.

konkretnjša je bila Spartakova zveza, ki je 14. decembra – tik pred zasedanjem prvega vsenemškega kongresa svetov – objavila svoj program, v katerem je zahtevala predvsem:

1. utrditev prehoda oblasti (razorožitev policije, oficirjev stare vojske in kontrarevolucionarnih vojakov, ustanovitev delavske »rdeče garde« za obrambo revolucije in odstavitev starih vojaških struktur);

2. politične zahteve (ustanovitev »enotne nemške socialistične republike, v kateri naj bi bila zakonodajna in administrativna oblast v rokah delavskih in vojaških svetov, ki bi jih povezoval centralni svet; le-ta bi volil izvršni svet, ki bi opravljal funkcijo vrhovnega organa zakonodajne in izvršilne oblasti);

3. ekonomske zahteve (nacionalizacija vseh bank, rudnikov, velikih industrijskih in trgovskih podjetij; razlastitev velikih in srednjih kmetijskih posestev, ki bi jih zamenjalo socialistično zadržno upravljanje);

4. na zunanjepolitičnem področju pa je program predvidel takojšnjo povezavo »z bratskimi strankami v tujini, da bi prenesli socialistično revolucijo na mednarodno osnovo in dali miru pečat in zagotovilo mednarodnega pobratenja ter revolucionarnega upora svetovnega proletariata«. ⁶³

Kolikšna je bila moč oziroma vpliv Spartakove zveze na nemški proletariat, je pokazal prvi vsenemški kongres delavskih in vojaških svetov (Berlin, 16. – 21. XII. 1918). Med skupno 489 delegati je bilo 289 predstavnikov SPD, ki se je lahko opirala tudi na nekaj desetih drugih meščanskih in zmernih delegatov, medtem ko je radikalno usmeritev zastopalo 90 delegatov USPD, 10 spartakovcev ⁶⁴ in nekaj predstavnikov »revolucionarnih poveljnikov«. SPD je torej že na začetku obvladala kongres, ki je obravnaval temeljna vprašanja vodenja politične in gospodarske oblasti; ⁶⁵ predvsem se je bilo treba odločiti med dvojim: sovjetska ali parlamentarna republika? Načeti pa je bilo treba tudi vprašanje podružbljenja produkcijskih sredstev. Kljub temu, da je predsednik izvršnega sveta sovjetov in vodja »revolucionarnih poveljnikov« Richard Müller ostro obtožil sovjet ljudskih komisarjev (vlado), in kljub pritisku spartakovcev, ki so organizirali velike množične demonstracije (250 tisoč delavcev je zahtevalo, da kongres razglasi Nemčijo za socialistično republiko), je radikalno krilo kongresa doživelo hud poraz. Poročilo večinskega socialista Maxa Cohena-Reussa je namreč nedvoumno naznanjalo konec sovjetskega gibanja in prenos vse oblasti na ljudsko skupščino, ki naj bi jo volili 19. januarja 1919. Ernst Däumig, delegat USPD, je pravilno označil Cohenove predloge kot smrtno obsodbo sovjetskega sistema, a se je zaman skušal temu upreti. Teoretik finančnega kapitala R. Hilferding pa je v razpravi o ekonomski strategiji svaril delegate, da se nikakor ne gre spuščati v prezgodnje podružbitve. Zato je kongres pooblastil vlado, da začne podružbljati tiste industrijske sektorje, ki so že zreli za reformo; ta pa je ugotovila, da noben sektor ni zrel za tako radikalno spremembo. ⁶⁶ Odločilni udarec svetom je na kongresu zadal 18. decembra sprejeti sklep, da svet ljudskih komisarjev prevzame zakonodajno in izvršilno oblast, dokler ne bo dokončne ureditve sprejela ljudska skupščina. Takšna odločitev je po eni strani vodila k zaostrovanju nasprotij v delavskem gibanju, po drugi pa pospešila zavezništvo večinske socialne demokracije z zmernimi (desno krilo USPD) in v končni fazi tudi s kontrarevolucionarnimi tokovi. ⁶⁷ V ostrem članku »Ebertovi podrepaniki« je R. Luxemburg obtožila Eberta in njegove privržence, da so kongres sovjetov ponižali na stopnjo lastne »garde podrepanikov«. Mesec in pol po izbruhu je bila revolucija, piše Rosa, na robu propada: »Ustanovitev delavskih in vojaških sovjetov je bila izhodiščna točka in edina otipljiva pridobitev revolucije 9. novembra. Prvi kongres teh sovjetov je uničil njeno edino pridobitev,

⁶³ Ibidem, št. 29, 14. XII. 1918: »Was will der Spartakusbund?«. Ta dokument je bil z neznatnimi spremembami sprejet na ustanovnem kongresu KPD kot program nove stranke.

⁶⁴ Spartakovce sta zastopala med drugimi F. Heckert in E. Levine, kajti niti R. Luxemburg niti K. Liebknecht nista bila izvoljena; večina delegatov pa je tudi zavrnila predlog, da bi kljub temu sodelovala na kongresu.

⁶⁵ Allgemeiner Kongress der Arbeiter- und Soldatenräte Deutschlands, West Berlin 1973.

⁶⁶ E. Collotti, Nemška revolucija, str. 20–21.

⁶⁷ W. Tormin, Zwischen Rätediktatur und sozialer Demokratie. Die Geschichte der Rätebewegung in der deutschen Revolution 1918/1919, Düsseldorf 1954.

odvzel je proletariatu oblast, podrl vse, kar smo storili 9. novembra, in povrnil revolucijo v preteklost!...«⁶⁸ Radikalizacijo spartakističnega gibanja v naslednjih tednih lahko razumemo le v luči pešanja revolucionarnega zagona.

Zmaga na vsenemškem kongresu delavskih in vojaških sovjetov, ki so jih zdaj že popolnoma nadzorovali, je spodbudila večinske socialiste, da čimprej opravijo z vse bolj šibkim revolucionarnim gibanjem.⁶⁹ Po kontrarevolucionarnem vpadu 6. decembra v Berlinu so se v vsej Nemčiji vrstili spopadi med reakcionarnimi vojaki na eni ter stavgajočimi delavci in vojaškimi oddelki, ki so se priključili revolucionarnemu gibanju, na drugi strani; spopadi so vse bolj dobivali naravo državljanske vojne. Zaradi odkritega kontrarevolucionarnega preobrata, ki ga je SPD izvedla s pomočjo oboroženih sil (posredovanje generalov s Hindenburgom na čelu),⁷⁰ so Haase, Dittmann in Barth /USPD/ 29. decembra izstopili iz vlade, da bi tako ločili svojo odgovornost od odgovornosti večinske SPD.⁷¹

Berlinski krvavi božič je pospešil proces razjasnjevanja tako znotraj revolucionarnih sil kot v širšem okviru delavskega gibanja. Čeprav je USPD izstopila iz vlade, pa ni bila pripravljena sklicati strankinega kongresa; zato se je Spartakova zveza odločila, da se dokončno tudi formalno in organizacijsko odcepi od USPD. 30. decembra je bila v Berlinu še zadnja državna konferenca Spartakove zveze,⁷² ki se je končala 1. januarja 1919 z razglasitvijo KP Nemčije.⁷³ Osrednji točki dnevnega reda konference sta bili poročilo K. Liebknechta o krizi v USPD in R. Luxemburg o programu nove stranke. K. Liebknecht je v svojem poročilu orisal posledice neuspešne dejavnosti USPD, ki po polomu na parlamentarni ravni ni izrabila revolucionarnih možnosti, skritih v izvenparlamentarni dejavnosti množic. Liebknecht je tudi priznal, da se je poskus spartakovcev, da bi v akcijo pritegnili USPD (zato so tudi sodelovali na kongresu v Gothi), izjalovil kot 'Sizifovo delo': »Po novembrski revoluciji nas je pomanjkanje načelnosti v USPD prisililo k odločanju, kakšen naj bo v prihodnje naš odnos do stranke. Sodelovanje ljudskih komisarjev v vladi (neodvisni ljudski komisarji so bili Ebertov in Scheidemannov 'figov list' in izstop USPD iz vlade sploh nista vplivala na razvoj dogodkov: zvestoba revoluciji je torej zahtevala odmik od stranke, ki ni bila nič več 'socialistična stranka delavskega boja'. S prekinitvijo organizacijskih vezi z USPD se bo Spartakova zveza preoblikovala v samostojno stranko, imenovano KP Nemčije.«⁷⁴

⁶⁸ Die Rote Fahne, št. 35, 20. XII. 1918.

⁶⁹ Spartakova zveza in levi neodvisni se niso sprijaznili z odločitvami kongresa vsenemškega kongresa sovjetov; z demonstracijami svojih revolucionarnih pristašev so poskusili zrušiti Ebertovo vlado.

⁷⁰ S privolitvijo vlade so kontrarevolucionarne čete pod vodstvom generala A. Lequisa 22. decembra vkorakale v Berlin in naslednji dan streljale na divizijo ljudske mornarice, eno prvih vojaških enot, ki se je vključila v revolucionarno gibanje in se je zdaj uprla vladnemu poskusu, da bi jo pregnali iz Berlina. Napad na revolucionarne mornarje je še bolj podžgal razkačeno množico, ki je 24. decembra vdrla v prostore socialdemokratskega glasila Vorwärts in jih tudi zasedla (»nekoč slavní glasnik socialdemokracije se je zdaj postavil na čelo protirevolucionarnega in protispartakističnega gibanja in ostro napadel mornarje, v katerih so delavci videli zaščitnike svojih revolucionarnih zahtev«) ter obkolila vlado. Ebert je poklical na pomoč vrhovno komando (Groenerja), ki je z vojaštvom pregnala demonstrante z ulic. Krvavi dogodki so sprožili razpravo o odnosu ljudskih komisarjev do oboroženih sil. Republika, ki ni imela dovolj poguma, da bi takoj na začetku ustanovila rdečo gardo za obrambo revolucionarnega gibanja, se je zdaj soočila z enim temeljnih nasprotij, ki so izvirali že iz njenega nastanka (Republika se je rodila pod težo političnih pogojev, ki jih je postavila stara vojaška kasta!).

⁷¹ Ebert je na njihovo mesto postavil G. Noskeja (pooblaščen za vojaške zadeve) in R. Wisslla; s tem je bila postavljena enotna socialdemokratska vlada.

⁷² Na konferenci, na kateri je sodelovalo skupno 127 delegatov iz 56 mest (spartakovci /88/, internacionalni komunisti Nemčije /29/ ter delegati svobodne socialistične mladine, 'rdečih' vojakov in Sovjetske Rusije), so najprej opravili organizacijsko združitev med Spartakovo zvezo in IKD (Internationale Kommunisten Deutschlands) ter se proglasili za ustanovni kongres Komunistične partije Nemčije. Bremenska, hamburška, Münchenska in dresdenska levica so se 23. novembra združili v IKD; od 27. novembra dalje so izdajali svoje glasilo Der Kommunist, prek katerega so se zavzemali za diktaturo proletariata, združbljenje industrije in za solidarnost z rusko revolucijo. (Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, II/2, str. 456–458.)

⁷³ Bericht über den Gründungsparteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund) vom 30. Dezember 1918 bis 1. Januar 1919, Berlin, o.J.; The German Revolution and the Debate on Soviet Power. Documents: 1918–1919, New York 1986, str. 157–213 (Founding the German Communist Party).

⁷⁴ Ibidem, str. 168–170 (Resolution on Founding the Communist Party of Germany, by K. Liebknecht).

Program nove stranke, ki je bil objavljen 14. XII. 1918 v *Die Rote Fahne*,⁷⁵ je razložila R. Luxemburg v kontekstu revolucionarnih dogodkov v zadnjih dveh mesecih: »Revolucija 9. novembra je bila polna pomanjkljivosti in hib. Temu se ne smemo čuditi. To je bila revolucija, ki je prišla po štirih letih vojne, po štirih letih, v katerih si je nemški proletariat po zaslugi vzorne šole socialne demokracije in svobodnih sindikatov nakopal toliko sramote in tako zatajil svoje socialistične naloge kakor nikjer drugje. Če stojimo trdno na tleh zgodovinskega razvoja – in kot marksisti in socialisti tako tudi stojimo – potem ne moremo pričakovati, da bomo v Nemčiji, ki je imela na dan 4. avgusta in vsa štiri leta pozneje tako klavрно podobo, doživeli naenkrat 9. novembra 1918 sijajno, razredno zavedno in k cilju jasno usmerjeno revolucijo. Kar smo doživeli 9. novembra, je bilo veliko bolj zlom obstoječega imperializma kot zmaga nekega novega načela. Prišel je kratko malo trenutek, ko se je imperializem kot orjak na lončenih nogah, znotraj ves trhel, moral sesuti vase. Kar je temu sledilo, je bilo bolj ali manj zmedeno, nenačrtno in prav malo zavestno gibanje. Edino povezovalno, edino trajno in edino odrešilno je bilo v tem gibanju geslo: oblikovanje delavskih in vojaških svetov. To je bilo tisto geslo te revolucije, ki ji je takoj vtisnilo poseben pečat proletarske, socialistične revolucije, in sicer ob vseh pomanjkljivostih in hibah prvega trenutka.«⁷⁶ Razlaga Rose je bila tudi svarilo, da je treba realistično gledati na možnosti razvoja revolucionarnega gibanja, brez slepil o enotnosti delavskega gibanja. Le-to se je celo razbilo, ko je socialna demokracija prešla na kontrarevolucionarne pozicije. Prihodnost revolucije je bila vezana na dejavnost množic: revolucije ni mogoče izpeljati z odlokom ali s spremembo vlade, »revolucija je dejanje množic«.⁷⁷ Z rojstvom nove stranke sta se torej soočili dve temeljni alternativni, ki ju je postavila »novembrska revolucija«: medtem ko je 9. november za SPD pomenil cilj revolucije, je bil za KPD le izhodiščna točka.

Revolucionarno gibanje tudi v januarju 1919 ne poenjuje. 5. januarja so komunisti, neodvisni in revolucionarni poveljniki priredili velike demonstracije v Berlinu,⁷⁸ ki so izzvenele kot plebiscit proti vladi; demonstranti so zahtevali predvsem razorožitev kontrarevolucionarnih sil in promilitarističnih oddelkov. To so bile po 9. novembru najbolj množične demonstracije v Berlinu, ki so presenetile celo voditelje organiziranih sil radikalne levice. Čeprav je med demonstranti krožilo geslo o revolucionarnem prevzemu oblasti, si revolucionarni »Aksijski odbor« (sestavljali so ga predstavniki KPD, USPD in revolucionarnih poveljnikov) ni domišljal, da bi lahko v enem dopoldnevu prevzeli oblast.⁷⁹ Še preden je »aksijski odbor« izdelal natančnejši načrt za delo, je G. Noske poklical na pomoč protirevolucionarne prostovoljske odrede, naj zadušijo revolucijo. 11. januarja je Noske prevzel poveljstvo nad vsemi vojaškimi oddelki v Berlinu in v krvavih bojih, ki so prenehali med 12. in 13. januarjem je bila revolucija poražena; ubitih je bilo nekaj tisoč delavcev, predvsem komunistov. 15. januarja so prostovoljski odredi ujeli in takoj ubili voditelja KP Nemčije R. Luxemburg in K. Liebknehta, sredi marca pa še L. Jogichesa; KPD je bila obglavljena, njeno glasilo »Die Rote Fahne« pa prepovedano. Neposredno po porazu revolucije in nasilju vlade in kontrarevolucije so tekale priprave za volitve v ljudsko skupščino, določene za 19. januar; na volitvah je SPD dobila 163 sedežev, USPD 22, medtem ko so meščanske stranke prejele skupno 260 glasov (skladno z odločitvijo ustanovnega kongresa KPD komunisti niso sodelovali na volitvah). Z izvolitvijo ljudske skupščine so izginili še zadnji sledovi revolucije: centralni sovjet socialistične republike, ki so ga izvolili na vsenemškem kongresu delavskih in vojaških svetov, je 4. februarja 1919 prepustil oblast ustavodajni

⁷⁵ R. Luxemburg, *Izbrani spisi*, str. 823–836 (Kaj hoče Spartakova zveza?).

⁷⁶ *Ibidem*, str. 891 (Ustanovni kongres KP Nemčije).

⁷⁷ *Ibidem*, str. 898.

⁷⁸ 4. januarja je vlada – med čistko – odstavila berlinskega policijskega načelnika E. Eichhorna, člana USPD; po mnenju KPD njegova odstavitev ni bila le poskus odpraviti edino vplivno osebo, ki ji je berlinski revolucionarni proletariat še zaupal, temveč je tudi napovedala nasilno zadušitev delavskih nemirov. »Die Rote Fahne« je 5. januarja v znak protesta pozval proletariat na množične demonstracije.

⁷⁹ R. Luxemburg je preroško čutila nesrečno usodo revolucionarnega gibanja, ki je bilo prepuščeno samemu sebi in odvisno le od spontanega navdušenja množic. 8. januarja je ogorčeno zapisala: »Ni dovolj poslati množic, naj demonstrirajo; treba jim je dati politične naloge.« (*Die Rote Fahne*, št. 8, 8. I. 1919: *Versäumte Pflichten*.)

skupščini. To dejanje ni bilo le formalnost, ampak je pomenilo tudi popoln polom poskusa, da bi ustvarili nove oblike vladavine, ki bi izhajala neposredno iz ljudstva. Konstituanta se je sestala 6. februarja v Weimarju; njena prva naloga je bila, da formalno uredi vladne organe v okviru »demokratskih« zakonitostih. 11. februarja je skupščina, v kateri je imela večino »weimarska koalicija« (tvorili so jo socialni demokrati, katoliški center in demokratska stranka), izvolila F. Eberta za predsednika weimarske republike, sestavo vlade pa je zaupala predstavniku SDS P. Scheidemannu. 31. julija 1919 je skupščina sprejela še novo »weimarsko« ustavo ter pred tem (22. junija) ratificirala versajsko mirovno pogodbo. Konstituanta v Weimarju ni ustvarila takšne republike, o kateri je govoril Ebert novembra 1918, ampak tipično meščansko parlamentarno državo. Z izvolitvijo ljudske skupščine se je tako končalo zadnje obdobje t. i. »novembrske revolucije«.⁸⁰

Nedvomno je izbruh novembrske revolucije v Nemčiji vlival upanje in optimizem Moskvi, da bo le prišlo do tako željene svetovne proletarske revolucije; sedaj po njenem porazu pa bodo ocene in pričakovanja, tako Lenina kot drugih boljševiških voditeljev, dobila realnejši okvir.⁸¹

Summary

THE RUSSIAN OCTOBER IN THE EYES OF THE GERMAN SOCIAL DEMOCRACY IN THE YEARS 1917–1919

Avgust Lešnik

In all the three – ideologically different – German socialist parties responses to the »Russian October« were quite different:

- the right social democrats (SPD), who gave the Russian October a pretty cold reception, explained the Russian Revolution as a coincidence of specific historical and economical circumstances with the particular soul of Russians; according to them bolshevism as a result of such circumstances was a great danger to western democracy;

- the centralist USPD saw the value of the October Revolution mainly in its initiative for peace; accordingly it called German proletariat to give an active support to the peace policy of the socialist government of Russia;

- different than the German right and centre the left (Spartak's Alliance) gave the October Revolution an enthusiastic welcome, they called German workers to follow the example of their Russian comrades.

In this context the author presents theoretical views of K. Kautsky and R. Luxemburg on key questions opened by the Russian Revolution and underlines Kautsky's views of crucial theoretical and practical questions about the development of socialism were important mainly because through them he provided a theoretical platform for social democracy in general, not only for its centralist wing, i.e. that part of the world socialist movement which never excluded the possibility of socialism and (parliamentary) democracy.

⁸⁰ Glej: W. Nimitz, *Die Novemberrevolution 1918 in Deutschland*, Berlin 1962; *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie 1917–1945 /kolektivno delo/*, Berlin 1982, str. 31–73 (*Die Sozialdemokratie in der Novemberrevolution*); S. Miller, *Die Bürde der Macht. Die deutsche Sozialdemokratie 1918–1920*, Düsseldorf 1974; P. Levi, *Zwischen Spartakus und Sozialdemokratie*, Frankfurt-Wien 1969.

⁸¹ Več o tem glej: A. Lešnik, *Razcep v mednarodnem socializmu (1914–1923)*, Koper 1994. Isti, *Berlinska konferenca treh internacional – poskus oblikovanja politike "enotne fronte"*, ZČ 48, 1994, str. 537–546.

arhivi

*glasilo Arhivskega društva Slovenije
in arhivov Slovenije*

Arhivi so začeli izhajati leta 1978 in so osrednje glasilo Arhivskega društva Slovenije. Do sedaj je izšlo osemnajst letnikov, vsak letnik pa obsega dvojno številko. Glasilo spremlja arhivska vprašanja od organizacije in načrtovanja dela v arhivih, vrednotenja, urejanja in popisovanja gradiva do njegove uporabe ter dogajanja v arhivski stroki tako doma kot v svetu. Poleg prispevkov s področja arhivistike, arhivske dejavnosti in arhivske tehnike, objavljajo *Arhivi* tudi prispevke s področja zgodovinskih pomožnih ved, prispevke o virih, fondih, strukturi inštitucij in zgodovini državnih ureditev. Arhivi niso namenjeni le arhivskim strokovnim delavcem, ampak tudi uporabnikom arhivskega gradiva za raziskovalne, študijske, kulturne in izobraževalne namene, pa tudi drugim, ki uporabljajo gradivo za različne uradne, poslovne in osebne namene. Glasilo skuša razvijati strokovne, izobraževalne in informacijske funkcije arhivov ter povezovati arhivsko stroko s sorodnimi družboslovnimi vedami, zlasti z zgodovino, pomožnimi zgodovinskimi vedami, informatiko ipd.

Prispevki so razdeljeni v naslednje rubrike: Članki in razprave – Iz prakse za prakso – Iz arhivskih fondov in zbirk – Poročila o delu Arhivskega društva Slovenije – Poročila o delu arhivov in zborovanjih – Ocene in poročila o publikacijah in razstavah – Osebne vesti – Nove pridobitve arhivov – Bibliografija arhivskih delavcev – Sinopsisi.

Arhive lahko kupite ali naročite pri Arhivskem društvu Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, tel. (061) 1251 222, fax (061) 216 551. Cena za dvojno številko je 2000 SIT, za člane Arhivskega društva Slovenije 1000 SIT ter za dijake in študente 500 SIT. Pri Arhivskem društvu Slovenije lahko naročite tudi starejše številke *Arhivov* in druge publikacije Arhivskega društva.

Boris M. Gombač

SLOVENIJA, ITALIJA : OD PREZIRANJA DO PRIZNANJA

Branko Gradišnik, Jože Šušmelj (ur.)

SLOVENIJA, ITALIJA : BELA KNJIGA O DIPLOMATSKIH ODNOSIH SLOVENIA, ITALY : WHITE BOOK ON DIPLOMATIC RELATIONS

Avtor in urednika so v strnjem tekstu, zbranim v dveh knjigah, prikazali dvestoletne stalne zaplete obeh sosed na slovenski zahodni narodnostni meji. Potem ko so tudi zgodovinska vprašanja postala del političnega izsiljevanja naših zahodnih sobivalcev v Evropi, je stroka odgovorila s projektom, ki je prikazal te odnose od francoske revolucije do danes. Ob še neobjavljenih dokumentih v *beli knjigi*, je tu še razprava, ki skuša razjasniti vzroke historičnih zapletov, ki so se v tem prostoru kazali skozi zadnja stoletja v dramatičnem sosledju udarcev in protitudarcev prevejenih nacionalnih in mednarodnih diplomacij; te Slovincem niso bile vedno prav naklonjene.

Članom ZZDS je komplet obeh knjig na voljo **po znižani ceni 3000 SIT** pri založbi Debora, 1000 Ljubljana, Jeranova 1a, tel.: (061) 1264-141. Možno je tudi plačilo na tri čeke.